

CARL JONAS LOVE ALMQVIST

Det går an

(1839)

5

FÖRSTA KAPITLET

”Ett intagande och märkvärdigt mellanting! Lantflicka icke, Bondflicka alls icke –
men icke heller riktigt av bättre klass.”

10 En skön torsdagsmorgon i juli månad strömmade mycket folk
förbi Riddarholmskyrkan i Stockholm och skyndade utför backen
emellan Kammarrätten och Statskontoret, för att i rättan tid hinna
ned till Mälarstranden, där ångbåtarna lågo. Alla hastade till
Yngve Frey, lupo in över landgången med snabbhet, ty tiden till
15 avresan var redan slagen, och ångkaptenen kommenderade
”främmande från bord!”

De främmande togo därför ett kortvulet avsked av sina bort-
resande vänner och återgingo på stranden. Landgången drogs in
och ångbåten lade ut. Efter några minuter var den långt borta på
20 vattnet.

”Förgäves! det är för sent, min fru!” muttrade en och annan
resande skalkaktigt mellan tänderna, då ett åldrigt fruntimmer
sågs komma ned på Riddarholmsstranden, och med näsduks-
viftningar och häftiga åtbörder gav tillkänna, att hon var en
25 passagerare, som borde med. Ingen slup fanns tillreds vid landet,
och ångbåten själv var kommen mitt för Owens, ja, sköt pilsnabb
förbi Garnisonssjukhuset.

Dock väckte det en viss, ehuru hastigt övergående rörelse
hos de resande, då de hörde ett par halva utrop: ”Moster! Moster!”
30 ifrån en ung passagererska på fördäcket, vilken tycktes för skam
skull icke vilja ropa högt, men som man dock förstod på ett

ledsamt sätt hava blivit skild ifrån en sin släkting, troligen ett påräknat och för henne angeläget resesällskap.

Men man är ofta så egoistisk, att man glömmer sin nästa; och folk, som köpt biljetter till salong och akterdäck, fråga ej särdeles
 5 efter vad som händer pöbeln därframme på fördäcket och vid skansen. De "bättre" resande utgjordes denna gång av äldre herrar, nästan allesammans med ledsamma ansikten. De åtföljdes av fruar och barn, icke just av allra yngsta slaget, men i den gängliga åldern, då naiviteten förgått och ännu icke efterträtts av känsla och förnuft.
 10 Alla sådana människor äro högst egoistiska, och det av begripliga skäl. De där väl uppfostrade barnen äro vanligen så ur stånd att hjälpa sig själva, att de i varje ögonblick ropa på hjälp: än har kängbandet lossnat, än en handske fallit i sjön, än äro de hungriga, än törstiga, och hela världen står för dem i olag. Deras mödrar hava
 15 således mycket besvär, utom all möda de måste göra sig med sina egna kroppar, för att komma upp och ned i de trånga ångbåts-trapporna; och familjefäderna slutligen, de söka väl uppmuntra sig med snusning och tidningsläsning, men även detta tyckes knappt förslå. De kunna ej ägna mycken uppmärksamhet åt andra, emedan
 20 de hava nog att syssla med sitt eget upprätthållande, sina fruar, sina barn; och framför allt måste de med stor omtanke överlägga, vad de må våga förtära ombord, för att icke bli alldeles kaputt: allt av den naturliga orsaken, att då själens rena glädje, som är det bästa läkemedel emot kroppens opassligheter och svagheter,
 25 saknas, är man ständigt åtkomlig för vad som helst, och mår gärna illa både av vad man äter och vad man låter bli att äta. Många herrar här hade ännu lämningar av koleran i minnet. Icke underligt då, att var och en blott tänkte på sig själv, och med ett allvar i åtbörderna, som skulle hava anstått en romersk senator, overlade,
 30 begrundade, rådslog och slutligen, så vitt möjligt var, avgjorde planen för sin mat och övriga viktiga omständigheter under resan.

Om ibland salongspassagerarna befunnits någon mansperson av yngre och ogift slag, så hade en sådan förmodligen haft tid att tycka synd om det stackars fruntimret på fördäcket, som blivit skilt ifrån sin moster; åtminstone hade han utgrundat, huru hon såg ut och frågat hennes namn.

Denna gång ägde ibland det bättre folket på Yngve Frey ingen dylik mansperson rum. Men ibland fördäckspassagerarna befann sig en lång och vacker underofficer – ja, utan förbehåll sagt, en Sergeant – som, antingen av penningförhinder eller andra orsaker, på denna resa icke frågat efter att vara bättre än däckpassabel. Hygglig och städad, samtalade han dock med en och annan av salongsfamiljernas medlemmar. Han avvisades icke av dem; ty hans mustascher voro mörka, uppböjda och nästan sköna; hans tschakot nätt nog för att icke misshaga fruarna; och en viss manlighet i väsendet gjorde, att de eljest förnäma och stela herrar-fäderna tilläto sig gå in i samtal med en person, som tycktes medföra ett tyst löfte om att ej stanna inom underofficersgraden, utan med tiden beträda, om ej en kaptens eller majors, dock en löjtnants bana.

Den unge, hygglige sergeanten hade på fördäcket varseblivit henne, som skilts från sin moster; och det väckte hans uppmärksamhet, att hon vid avresan stått i en liten nätt fruntimmershatt av vit kambrik, men efter en stund låtit hatten försvinna av huvudet, visande sig i stället nu med en silkessjalett över hjässan, såsom ”jungfrur” bruka. Frågades alltså: var denna passagererska mamsell eller jungfru? och, i vilketdera fallet, huru kom det sig, att hon bytt om huvudbonad?

Sergeanten, intresserad för henne genom hennes första missöde, började allt mer och mer hålla sig på fördäcket, dit han också rättvisligen hörde, och han övergav allt mer och mer samtalet med salongsnoblessen. Mig förefaller, sade han till sig själv, att denna vackra flicka är mamsell – från någon landsort troligen – och

befinner sig på väg att fara hem, åtföljd och skyddad av en äldre släkting, men som av sin kaffekopp hindrades att i tid nedhinna till ångbåten. Då detta mötte, bortlägger flickan hastigt utseendet av mamsell, genom hattens avtagande, så att hon må undvika det oskickliga i att resa utan beskydd; och med sjalettens påsättande gör hon sig i stället till jungfru, i likhet med de övriga fyra à fem jungfrurna här framme på fördäcket, varefter hon som sådan kan resa fram, hela Mälaren åtminstone, utan förtal, fast utan moster.

Grundligt tänkt, eller icke, fästade sig likväl sergeanten vid detta lilla uppträde. Det förekom honom alltid oavgjort, om flickan vore bättre eller sämre folk i sig själv; hon var emellertid ganska nätt och snygg i sin mörkblå kapott. Den stora silkesduk av fint, ljusrött, skärt, nära vitt sidentyg, med några smala gröna ränder här och där, vilken hon knutit under hakan, och över sin kam i nacken smakfullt ordnat till huckle – eller, som det fordom kunde hava hetat, *slöja* – behagade sergeanten, och kom honom icke att längta tillbaka efter kambrikshatten. Han gick ned till kaptenen, för att hämta upplysning om hennes namn. Efter en stunds ögnande på passagerarelistan, befanns hon heta Sara Videbeck, och vara glasmästardotter ifrån Lidköping. En ovanligt omständlig under rättelse på en ångbåtspassagerarelista! men den kom sig därav, att hon hade pass med sig, som annars ångbåtsresande sällan medföra, och att hon ägt ordningssinne nog, att åt kaptenen under resan avlämna sitt pass, till all möjlig säkerhets vinnande för sin person.

Sergeanten satt i många tankar nere i matsalongen – märk matsalongen! – det är den, dit fördäckspassagerare, åtminstone de av tillräckligt mod och hurtigt utseende, få intränga vid matstunderna. Det var nu ungefär frukosttid, eller kunde lätt bli det, ifall man rekvirerade en portion. Sergeanten tänkte så här: en glasmästardotter ifrån Lidköping – det är en småstad, långt, långt bort ifrån Stockholm. En mamsell? på sätt och vis, ja. En borgardotter, dock av ringaste

borgarklassen. Ett intagande och märkvärdigt *mellanting*! Lantflicka icke, bondflicka alls icke – men icke heller riktigt av bättre klass. Vad skall en sådan egentligen anses för? vad kallas? Det är någonting outgrundligt i denna mellansort. Låt se – tag hit en biffstek!

5 Frukosten utgjorde en skicklig paus i sergentens irrande och outredda tankegångar. När biffsteken slutats, fortfor han för sig själv: minsann, för tusan fan, det är just som jag. Vad är par exemple jag för en? Icke soldat. Icke officer. Icke sämre folk, och icke riktigt bättre heller. Låt mig se – djävulen – tag hit porter!

10 Efter portern steg sergenten upp, strök sina mustascher i krokar, spottade djupt in i vänstra salongshörnet och betalade sin frukost. Hm! tänkte han, Sara – Vid – Vid – har ingenting ätit på morgonen. Jag har lust gå upp på däck och märka till, om hon kan talas vid, eller bjudas? om hon par exemple kan
15 dricka? – Sergeantens tankegångar (nu, som förut, litet irrande) slöto sig icke heller denna gång, utan upplöstes i en paus. Stövlorna besågos och funnos blanka, tschakot'en renborstad och galant. Med två elastiska skutt uppför trappstegen var den unga "slanka" krigaren snart åter på däck, såg sig om och tog
20 sikte på fartygets förstäv.

 Det första hans ögon där föllo på, var en samling dalkullor, stående framför de förut omtalade fyra à fem jungfrurna, bland vilka ett skärt huvud också höll sig, samt slutligen ett par beckiga maskinister. Sergeanten nalkades. Han hörde dalkullorna utbjuda
25 tagelringar, svarta, vita, gröna, röda, med namn och minnesord konstigt inlindade. De ville att jungfrurna skulle köpa, men jungfrurna voro barska och prutade. Henne, med skära hucket, hörde sergenten icke just pruta, men han såg henne med mycken
30 noggrannhet välja ibland tagelringarna och slutligen fästa sig vid en slät, svart och vit, utan all inskrift. Dalkullan sade sitt pris, 6 skilling. Det skära huvudet nickade bifall, varpå en liten börs – en

pung, stickad av grönt silke – upptogs ur kapotten, och ett silvermynt visade sig inne i handen, liggande helt nätt ovanpå handsken, couleur de lilas. Silvermyntet var av Sveriges minsta sort, 12 skilling. ”Kan du giva mig tillbakars 6 skilling på denna härna?”

5 sade en angenäm röst, med en västgötabrytning av det vackrare slaget, och en liten skorrning på *r*. ”Sex skilling i löst?” inföll dalkullan, ”ack, söta jungfru, det har jag visst inte, men köp så gärna två ringar av mig, så går det jämt till 12 skilling. Köp! köp!”

Ne-nej men! hördes ifrån det nätta huvudet. Sergeanten,
10 som stod bakom och blott såg nacken, hade ej annat märke på att svaret kom ifrån henne, än att huvudet litet böjdes framåt.

Sergeanten steg nu muntert fram och sade: ”Tillåt, mamsell Vid– (han hejdade sig) – tillåt, hm, att jag köper de där två tagelringarna av den stackars dalkullan.” Han lade en tolvskilling i
15 dalkullans hand och tog utan vidare omständigheter de bägge svart-och-vita ringarna, som kulan höll upp i luften framför jungfrurna, i hopp om handel. Den skära såg litet förundrad upp på militären. Men han, icke brydd, tog genast den ena ringen, som hon förut hade valt, gav henne den och sade: ”Var det icke denna,
20 som mamsell Sar – hm – var det icke just den här, som behagades? var så god, tag och behåll den. Jag själv behåller den andra.”

Flickan såg på honom med – såsom han tyckte – ganska vackra ögon. Ringen, som han sträckte henne, tog hon väl i
häpenheten, men då han förmodade, att hon skulle sätta den på
25 fingret, vilket hon själv ärnat den åt, märkte han, att hon i stället, utan att säga ett ord, drog sig sakta bort till relingen och släppte ringen i sjön.

”Prosit sergeant!” sade han till sig, då han varseblev denna rörelse. ”Det vill så mycket säga, som att jag är ordentligt avbiten.
30 Bravo junker! varföre skulle jag kalla henne mamsell, då hon anlagt huckle och vill vara okänd? man kallar en sådan Du,

snarare, om så skall vara: och varföre bjuda en obekant flicka en ring? och det på däck? fy skock, Albert!”

Han gick till den motsatta relingen och kastade den andra tagelringen, som han redan satt på sitt eget finger, även i sjön.

5 Därvid spottade han på salutkanonen, som låg här nära vid. Så spatserade han ett slag över däckets fram till aktern, och när han åter nalkades fördäcket, ville det sig, att han kom mitt emot den skära okända, som stod och såg på maskineriets rörelse.

”Ser du,” sade han och höll fram sina händer, ”jag har
10 också kastat min ring i sjön. Det var det bästa vi kunde göra.”

Först ett skarpt mätande ifrån topp till tå, straxt därefter likväl ett knappt märkbart, men ganska gott leende, en fint sprittande min, som genast försvann, utgjorde hennes svar. ”Är ringen i sjön? åh då!” tillade hon.

15 ”Jag hoppas en gädda har redan slukat honom,” sade sergeanten.
”Min tog en stor aborre.”

”När nu” – återtog sergeanten och böjde huvudet – ”gäddan slukar aborren, som jag hoppas snart sker, så komma ändock de bägge ringarna att ligga – under samma – hjärta!” Det sista
20 utviskades med en öm dragning på orden, men som alldeles misslyckades för sergeanten. Flickan vände sig tvärt bort utan att svara, och blandade sig med de övriga jungfrurna.

”Prosit junker!” sade han till sig själv. ”Avbiten på ny stat! och varföre tala om hjärta? och på däck! men ett fägnar mig:
25 hon misstyckte icke, att jag vågade ett *du* till henne. Fördenskull och alltså, aldrig mamsell mera!”

Han gick ned i matsalongen och handlade sig en cigarr, den han ock påtände, kom ånyo upp, satte sig med hög och fri uppsyn på sin koffert, drog långa rökmoln ur cigarren och såg superb ut.

30 Han märkte den behagliga glasmästardottern flera gånger gå sig liknöjt förbi, stundom jämkande på den skära silkesknuten

under hakan och fingrande de gentila halsduksspetsarna, som föllo ned över bröstet. Hon talade livligt med de andra jungfrurna och syntes högst ogenerad.

Cigarren, likt mycket annat i världen, tog slut. Sergeanten
 5 kastade den lilla stumpen, vari ännu eld satt kvar, bort ifrån sig, med avsikt att få honom i sjön. Men stumpen var så lätt, att han blott hann ett stycke fram på däck, låg där och rykte. Vips kom en fot, med den allra nättaste blanka känga på sig, och trampade ut honom, så att han slocknade tvärt. Sergeanten höjde sina ögon
 10 ifrån foten upp till personen, och såg den obekanta. Hennes ögonkast mötte hans. Sergeanten skyndade upp ifrån sin koffert, gick fram till henne med en artig bugning och sade: ”Tack, söta jungfru! min cigarr förtjänade väl icke att röras av jungfruns fot – men – ”

En kall och avvisande mine var svaret; hon vände honom
 15 ryggen och gick.

”Så må fan ta henne!” – med den tanken hoppade serganten rodnande och förstämd ned utför trappan till matsalongen. Här kröp han in i det mörkaste hörn, passande för sömn eller betraktelser. ”Anfakta, Albert! tänkte han och strök luggen ur pannan.
 20 Jag kallade henne jungfru: det fördrog hon lika litet, som då jag förut skällde henne för mamsell. Rackartyg!”

Han var icke ensam i salongen; han talade därför varken högt eller halvhögt. För att dock hastigt visa både sig själv och de övriga sitt mod, ropade han strängt och barskt till mamsellen
 25 vid luckan: ”smörgås med salt kött på! och det genast!”

Skänkjungfrun kom fram med det begärda på en bricka. ”Drag åt helvete med sina smörgåsar! har jag icke begärt en på franskt bröd?”

Lydig och beskedlig gick hon med brickan tillbaks och satte av sina knäckebröds-smörgåsar*) vid skänken.

*) Det ovanliga fall, som här inträffade, att en skänkjungfru breder på en knäckebröds-smörgås, och, när hon sedan billigt påminnes om att göra den av franskt bröd, tar till ett helt sådant, utan att klyva det, utgör ett talande bevis på beskedligheten hos restauratörer och -tricer, att låta okunniga flickor långt bort ifrån landsorten även någon gång få försöka sig. Bildningens första steg är ofta svårt, och man får snäsor. Må då var och en bemanna sig och gå till väga med ett ädelt tålamod, såsom här!

”Ett glas haut-brion, mamsell! och låt mig vänta mindre.”

Glaset slogs uti och sattes på brickan, jämte en ny smörgås på ett helt franskt bröd.

”Är jag gjord att gapa över ett helt bröd, tror hon? i

5 Stockholm har man det vettet att klyva franska bröd och breda smör på vardera halvan.”

Skänkjungfrun gick åter tillbaks, tog en kniv och började klyva smörgåsen.

10 ”Jag ber – satans – var så god och tag ett nytt franskt bröd, klyv det, och bred smör på vardera insidan, var så god. Där sitter ju smör ren på utsidan? Tag ett nytt bröd! vad man får vänta! Anfäkta – kasta bort alltihop, jag är icke hungrig.”

Mamsellen vid skänken mumlade litet vasst om förnäma resande. Detta tyckte sergeanten icke så alldeles illa om, gick 15 fram och betalade smörgåsarna. ”Jag har beställt dem,” sade han, ”se här pengar.”

Man är orolig i magen – ja ja men! yttrades av en svartklädd passagerare. Sergeanten vände sig om, såg kragar och igenkände det bleka, men skinande ansiktet med de bägge ljusblå, trinda 20 fågelögonen på kyrkoherden i Ulricehamn.

”Aha, ödmjuka tjänare! det är ju herr kyrkoherden Su – – stadd utan tvivel på nedresa?”

Ja ja men.

25 ”Jag far ock till Västergötland, men det betyder icke hem för mig, utan bort,” sade sergeanten och grep mekaniskt sin stora, klandrade, men betalade smörgås på hela brödet, gapande över densamma hurtigt.

Så går det, sade kyrkoherden, den ene reser upp, den andre neder.

Jag skall till Ulricehamn.

30 ”Ja, och – ” (sergeanten tömde sitt hautbrions-glas, som stått och väntat på brickan).

Så länge en har hälsan, är det hälsosamt att så där fara fram och åter, anmärkte kyrkoherden.

”Åh, det går, ja” – (sergeanten sväljde nu det sista av sin beställning).

5 Lämnar herr sergeanten Stockholm på lång tid?

”Jag har tre månaders permission. Får jag lov att bjuda ett glas, herr kyrkoherde? vad befalls? porter? eller portvin?”

Jaja men, magen är orolig på Mälaren. Om det så skulle vara, posito portvin! eller porter!

10 Sergeanten befallde fram bäggedera, och kyrkoherden, ur stånd att avgöra företrädet, drack ur bägge två; slutande med den varmaste och gästfriaste inbjudning till den unga militären, att påhälsa Ulricehamn och Timmele, för att taga sin skada igen.

Sergeanten bugade sig, betalade det rekvirerade och sprang
15 ånyo upp på däck, med muntrade sinnen.

När han såg sig om på kusterna, förbi vilka ångbåten strök, märkte han den nu vara nära att anlöpa Strängnäs. Den stora domkyrkan synes för segelfarare redan på långt håll, och dess majestätiska torn behärskar Södermanlandsnejderna vitt och brett. Först då
20 man kommer närmare, upptäcker man en skara små röda trähus, osymmetriskt hopade under kyrkan, och endast det rödrutiga gymnasie- och skolhuset gör genom sin höjd ett avbrott ifrån de övriga liderformiga rucklen. När man slutligen anländer till den gamla söndriga bron^{*)} och stannar, så säger man till sig själv: ”detta
25 är Strängnäs.”

^{*)} Av detta ställe och några andra litet längre fram i manuskriptet, märker man, att händelsen tilldragit sig för några år tillbaka. Ty nu sker landningen vid Strängnäs mitt framför en reell gata, som förer gerad till torget, och vid en ståtlig landbrygga. Men för några år sedan är det ganska säkert, att man lade till något längre bort, just vid den trasiga bro, som här beskrives, ovanför vilken genast backarna och Strängnäs-labyrinten möta den anlande.